

Fyzicko-geografická krajina a jej štruktúra

Geografia pracuje s jednotkami rôznej veľkosti. Môžu to byť komplexy o ploche niekoľkých desiatok, či niekoľkých sto m², niekoľko 100 až 1000 km² – až po celú fyzicko-geografickú sféru. Preto je účelné komplexy rozdeliť podľa veľkosti (plochy) do kategórií - dimenzií. V každej dimenzii sa používajú iné metódy výskumu, iné mierky máp, iné spôsoby znázorňovania.

Na Slovensku rozlišujeme 4 základné jednotky:

1. jednotky topickej dimenzie- geotop (topos- miesto)
2. jednotky chorickéj dimenzie – nanochóra- vznikne zložením dvoch geotopov
3. jednotky regionálnej dimenzie- napr. Malé Karpaty, Podumajská nížina
4. jednotky planetárnej dimenzie- napr. Afrika, tropické podnebné pásmo

Jednotky topickej dimenzie

Sú základné stavebné jednotky prírodného prostredia s rozmermi od niekoľko m², po niekoľko km² a nazývajú sa geotopy. Sú to najmenšie geograficky i ekologicky homogénne komplexy (prípadne takmer homogénne). To znamená, že v rámci geotopu sa vyskytuje tá istá hornina, rovnaký reliéf, mikroklíma, vodné pomery, pôdy, prevažuje jedno rastlinné a živočíšne spoločenstvo. V geotope sa študujú vzťahy (väzby) medzi jednotlivými zložkami a ich vlastnosťami. Zložky (komponenty) geotopu sú vertikálne usporiadané a v tomto smere tiež na seba pôsobia, a to výmenou látok, energie a informácií. Vertikálne vzťahy sú zákonité, zmena jednej zložky (vlastnosti) môže spôsobiť zmenu až zánik celého systému geotopu. Človek v kultúrnej krajine geotopy pozmenil, alebo výrazne pretvoril na antropogénne varianty geotopov - jeden a ten istý geotop sa rôzne využíva. Aby sme mohli študovať vzťahy v geotope, musíme ich vyhraničiť. Geotop je najmenšia kartografická, t. j. mapovacia jednotka. Znázorňujeme ju na fyzickogeografických mapách v mierke 1 : 5 000, 1 : 10 000, 1 : 25 000.

Jednotky chorickéj dimenzie

Sú zložené z rôznych geotopov a sú preto geograficky a ekologicky viac-menej nehomogénne. Homogénne sú iba podľa zvoleného kritéria, napr. južný svah pohoria, horský chrbát, sprašová plošina, niva vodného toku. Susedné i vzdialené geotopy sú prepojené medzi sebou horizontálnymi vzťahmi, uskutočňujú sa prenosom látok, energie a informácií. Tieto vzťahy zoskupujú geotopy do väčších jednotiek - geochór (nanochóry, mikrochóry, mezochóry, makrochóry). Jednotky chorického rozmeru môžu mať plochu od 0,5 ha až niekoľko 100 km². Znázorňujú sa do máp veľkých až stredných mierok. Majú veľký význam pre územné plánovanie, ktoré je základom ochrany a tvorby krajiny, menších územných celkov - pre poľnohospodárstvo, lesné a vodné hospodárstvo i pre plánovanie stavieb v krajine.

Jednotky regionálnej dimenzie

Sú vhodné pre aplikáciu geografických a ekologických poznatkov v praxi na väčších územiach, napr. Podunajská nížina, Tatry, Alpy a i.

Jednotky planetárnej dimenzie

Tvorí ich kontinenty, subkontinenty a fyzicko-geografické pásma. Riešia problémy týkajúce sa celej krajinnej sféry - znečisťovania oceánov, ničenia tropického lesa, následkov ozónovej diery – vyžadujú prácu s jednotkami planetárnej dimenzie.

Účelové vlastnosti krajiny

Krajinný potenciál, ekologická stabilita, ekologická únosnosť krajiny, diverzita a variabilita krajiny majú veľký význam pri aplikácii geografických a ekologických poznatkov pre ochranu a tvorbu krajiny.

Krajinný potenciál, čiže schopnosť krajiny poskytovať určité množstvo možností a predpokladov pre rôzne využívanie s cieľom uspokojiť potreby ľudskej spoločnosti, tvorí základnú hodnotovú vlastnosť krajiny.

Čiastkové (parciálne) potenciály splňajú predpoklady krajiny poskytnúť priaznivé podmienky pre niektoré hospodárske odvetvie: potenciál úrodnosti (pre poľnohospodárstvo a lesohospodárstvo), vodohospodársky potenciál, surovinový potenciál, potenciál na zástavbu a rekreačný potenciál.

Krajina môže mať buď jeden potenciál (napr. surovinový), alebo viac čiastkových potenciálov (surovinový, poľnohospodársky, rekreačný). Často sa stretávajú protichodné záujmy, vzniká konflikt. Napr. ťažbou štrku ubúda poľnohospodárom úrodná pôda, na druhej strane ťažbou štrku môže vzniknúť rekreačný potenciál- umelé jazero.

Ekologická stabilita

Je schopnosť krajiny vrátiť sa po narušení spôsobenom vonkajšími vplyvmi do prirodzeného stavu bez zásahu človeka.

Ekologická únosnosť krajiny

Je prípustná miera zaťaženia krajiny ľudskými aktivitami bez toho, aby sa narušila jej štruktúra, aby nedošlo k degradácii prírodného prostredia.

Diverzita krajiny

Vyjadruje priestorovú premenlivosť (pestrosť) daného územia. Vysoký stupeň diverzity má krajina, v ktorej sa striedajú lúky, pasienky, polia, lesy, jazerá, malý stupeň diverzity má jednotvárná krajina.

Variabilita krajiny

Vyjadruje časovú premenlivosť. Vysoká variabilita je v miernom pásme, v ekvatoriálnom pralese takmer žiadna.

PRÍRODNÉ ZDROJE KRAJINY

Sú to prírodné prvky alebo geokomplexy, ktoré človek využíva na zabezpečenie svojich potrieb – biologických, materiálo-technických, kultúrnych, rekreačných ...

Prírodné zdroje sa podľa najširšieho delenia delia na:

- zdroje neživej prírody
- zdroje živej prírody

Zdroje neživej prírody delíme:

- na zdroje látok, kde patrí: voda, nerastné suroviny, t.j. rudy, nerudné surovina, fosílna palivá
- zdroje energie, kde patrí: slnečné žiarenie, vnútorná energia Zeme, nukleárna energia, energia vody a vetra a takisto aj fosílna palivá.

Zdroje živej prírody

- sú jednotlivé organizmy a ich celky: rastliny, živočíchy, lesy, lúky, polia, pôda, krajina.

Podľa vlastnosti, charakteru a využitia sa často jednotlivé zdroje prírody systematicky triedia na zdroje:

1. cirkulujúce a necirkulujúce
2. reprodukovateľné a nereprodukovateľné
3. vyčerpatel'né a nevyčerpatel'né

Z hľadiska možnosti ovplyvnenia prírodných zdrojov človekom:

1. Nevyčerpatel'né zdroje

- nezmenitel'né
- poškoditel'né

2. Vyčerpatel'né zdroje

- obnovitel'né
- neobnovitel'né
- nahraditel'né
- nenahraditel'né

Vyčerpatel'né obnovitel'né prírodné zdroje sú napr. fosílna palivá, rudy a pod.

Vyčerpatel'né neobnovitel'né prírodné zdroje sú napr. organizmy a ich spoločenstvá

Z hľadiska látkového zloženia:

Abiotické – voda, vzduch, NS

Biotická – R, Ž

Abioticko-biotické - pôda